

УДК: 331.102.344

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

М. М. Огієнко¹, А. В. Огієнко², Л. В. Назарова²

¹Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв», Україна.

²Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Україна.

Кореспонденція авторів: ogienkonikolay@ukr.net, ogienko_alena@ukr.net, ludaviva@gmail.com.

Історія статті: отримано – січень 2019, акцептовано – травень 2019.

Бібл. 20, рис. 6, табл. 11.

Анотація. В роботі висвітлено широке коло факторів впливу на розвиток людського потенціалу Причорноморського регіону України. Досліджено інтегральні показники впливу природних умов регіонального середовища життєдіяльності людини, забезпеченість житлом, стан медичного забезпечення та інші гігієнічні чинники та мотиватори. Особливу увагу приділено економічному розвитку регіонів, ВВП та їх інвестиційній привабливості.

Ключові слова: людський потенціал, Причорноморський регіон, мотиватори, гігієнічні чинники, стратегічний аналіз.

Постановка проблеми

Людський розвиток виступає важливим фактором реформування суспільства в руслі сучасних інформаційно-технологічних, інституційно-інфраструктурних та соціо-гуманітарних змін. Важливим є місце людини в державній політиці та можливість розвитку кожного окремого мешканця. В умовах розвитку інформаційного простору оновлюються концептуальні підходи до сутнісного розуміння людського капіталу шляхом перерозподілу співвідношення між економічними та соціо-гуманітарними складовими в сторону зменшення першої та зростання другої компоненти. Різні рівні розвитку людського потенціалу регіонів викликані різноманітними історико-культурними, політичними, соціально-економічними та природно-кліматичними чинниками.

Зростання рівня життя населення регіону залежить від ряду факторів серед яких: наявність природних ресурсів, трудовий потенціал, розвиток малого та середнього підприємництва, ефективність роботи владних структур тощо.

Аналіз останніх досліджень

Питання людського потенціалу висвітлюються у наукових доробках багатьох вчених. Безпосередньо аналізом розвитку людського потенціалу займалися такі зарубіжні вчені, як: С. Фаруда-Парр, Дж. Барней, В.Р. Буковіч, Т.Маккінлі, Е.Брюн, Р.Л. Уільямс, Е. Пашер, Т. Ронен, С.Фукуда-Парр та інші. Серед українських вчених дослідників людського потенціалу заслуговують на увагу праці К.О. Богатирьова, О.М. Бородіної О.Б. Бутнік-Сіверського, В.М. Геєця, Г.М. Гузенка, В.І. Гунько, Ю.В. Гава, В.Я. Брича, Е.М. Лібанової, П.М. Макаренка, А.Є. Никифорова, В.А. Семикіна, І.В. Хлівної та інших.

Важливим етапом комплексного дослідження людського потенціалу в умовах трансформації соціально-економічних систем є стратегічний аналіз регіональних чинників, що впливають на його формування, розвиток та реалізацію. В цьому контексті погоджуємося з твердженням Никифоренко В.Г., що «ефективність управління на регіональному рівні визначається довгостроковими тенденціями структурних змін та їх впливів на майбутнє економічне зростання. Швидкі зміни у навколишньому середовищі призводять до необхідності стратегічного передбачення цілеспрямованих дій відповідно до тих чи інших варіантів розвитку глобальних перетворень. Отже, структурам усіх щаблів державного управління для упорядкування і систематизації управлінських дій, спрямованих на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому, потрібен відповідний інструментарій прогнозування на засадах моделювання динаміки людських ресурсів»[1, с. 199].

Результатом стратегічного аналізу є системна модель об'єкта дослідження, що виступає основою для

розроблення стратегічних альтернатив його розвитку. «Мета стратегічного аналізу – змістовний та більш-менш формальний опис об'єкта дослідження, виявлення особливостей, тенденцій, можливих і неможливих напрямків його розвитку. Отримані дані про об'єкт управління є базою для визначення загальної концепції та способів управління ним» [2, с.7].

Мета досліджень

Таким чином, стратегічний аналіз регіональної соціально-економічної системи повинен стати важливим інструментом стратегічного управління розвитком Причорноморського регіону, що враховуватиме регіональні особливості, нагальні та стратегічні проблеми а також наявні переваги щодо розвитку та реалізації людського потенціалу як базової основи сталого розвитку економіки.

Результати досліджень

Дослідженнями доведено, що важливим чинником розвитку людського потенціалу та інструментом його перетворення у людський капітал є мотивація. На цінності мотиваційних аспектів управління людським розвитком регіонів наголошують автори монографії [3, с.101]: «серед системи факторів, які впливають на ефективність функціонування трудових ресурсів регіонів одним з найважливіших є мотивація трудової діяльності, яка повинна розглядатись цілісно, як комплексна система факторів. Тільки мотиваційна система, яка носить складний, відкритий і цілісний характер здатна створити конкретну структуру мотивів, що можуть спонукати працівника до високопродуктивної і якісної праці заради задоволення власних потреб та одночасно на благо всього підприємства».

Базовою передумовою забезпечення здоров'я та відтворення людських ресурсів, як важливої характеристики демографічного потенціалу є сприятливі природні умови життєдіяльності. На разі для України, та Причорноморського регіону доволі гострими залишаються екологічні проблеми, що пов'язані із забрудненням річок, стоків та інших водних об'єктів, накопиченням токсичних відходів промисловості та побутових відходів домогосподарств, викидами забруднюючих речовин у повітря. Об'єктивними природними факторами складної екологічної ситуації Причорноморського регіону є також недостатність лісистості території, маловодність краю, «підвищене забруднення північно-західної частини Чорного моря стоками великих річок – Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Дніпра [1, с. 201]. Цілком очевидно, що більшість екологічних проблем регіону мають антропогенний характер і є наслідком неефективної екологічної політики.

Згідно інтегрального показника стану навколишнього середовища, що розраховується державною службою статистики України, [4, с.20] області Причорноморського регіону характеризуються напруженою екологічною ситуацією, про що свідчать дані таблиці 1.

Відносно високий показник інтегрального індексу природних умов в областях Причорномор'я (0,515-0,448) забезпечується за рахунок відносно невисокого коефіцієнту викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Разом з цим, критична ситуація спостерігається в сфері екологічного стану земельних і водних ресурсів. Результати дослідження свідчать, що протягом останніх 2010-2017 років наведені у таблиці показники зберігають певну стабільність і коливаються у межах (+0,05; -008). Еталонне значення за даним показником отримала Вінницька область (0,636). Визначено бали областей Причорноморського регіону за індексом сприятливості природних умов регіонального середовища життєдіяльності людини. Отримані дані проілюстровано на рис. 1.

Важливим гігієнічним чинником людського розвитку виступає якість життя населення. Погоджуємося з висновками Мокрецова С.С.: «Якість життя - це ступінь розвитку і повнота задоволення всього комплексу потреб та інтересів людей, що виявляються в різних формах життєдіяльності. Людей, насамперед, цікавлять речі, які безпосередньо впливають на їх життя: можливість знайти роботу або відкрити свій бізнес, скористатися послугами гарного лікаря, дихати чистим повітрям. Вони об'єднуються у поняття якості життя. На нашу думку, забезпечення високої якості життя населення - основний критерій оцінки ефективності влади, який довгий час лишався неусвідомленим та ігнорованим в нашій державі. Тут варто зауважити, що не всі умови якості життя можна змінити засобами державної політики: географічне розташування, клімат, ландшафт, забезпеченість природними ресурсами. Для оцінки якості життя та формування державної політики з її поліпшення принципове значення мають ті складові якості життя, що можуть бути змінені політичними засобами» [5, с.102]. Якість життя-це складна і в багатьох випадках суб'єктивна категорія, проте зважаючи на доступні статистичні джерела, автором запропоновано оцінювати даний показник як інтегральну сукупність порівняльних індикаторів: доступність житла, доступність послуг, рівень доходів населення та стан продовольчої безпеки у регіоні Обчислення наведених індикаторів у розрахунку на душу населення дозволить визначити проблеми та інструменти їх розв'язання на регіональному рівні а також конкурентні переваги областей.

Індикатор доступності житла характеризує комфортність проживання населення в аспекті забезпеченості житловою площею. На рис. 2. наведено динаміку даного показника по Україні та областях Причорноморського регіону.

Дослідження показали, що за середнім показником доступності житлової площі відсутня значна диференціація, як у динаміці так і за регіонами. При цьому, для всіх без виключення регіонів більш напруженими щодо даного показника традиційно є міста, а більш доступною – житлова площа у сільських місцевостях.

Показник доступності послуг опосередковано характеризує стан фізичного та економічного доступу населення до основних послуг і виступає важливим індикатором якості життя. Динаміку доступу населення регіонів до основних послуг у розрахунку на 1 жителя (за виключенням житлово-комунальних послуг) в поточних цінах наведено в таблиці 2.

Таблиця 1. Складові інтегрального показника навколишнього природного середовища*
Table 1. Components of the integral indicator of the natural environment

Регіон	Індекс стану земельних ресурсів, $I_{зр}$	Індекс стану водних ресурсів, $I_{вр}$	Індекс стану атмосферного повітря, $I_{атм}$	Інтегральний Індекс, $I_{інтеграл}$
АР Крим	0,271	0,434	0,679	0,431
Вінницька	0,383	0,424	0,607	0,462
Волинська	0,620	0,509	0,817	0,636
Дніпропетровська	0,307	0,283	0,078	0,189
Донецька	0,068	0,480	0,014	0,077
Житомирська	0,583	0,511	0,811	0,623
Закарпатська	0,745	0,520	0,614	0,620
Запорізька	0,044	0,198	0,425	0,154
Івано-Франківська	0,639	0,414	0,316	0,437
Київська	0,448	0,416	0,505	0,455
Кіровоградська	0,334	0,564	0,811	0,534
Луганська	0,337	0,591	0,202	0,342
Львівська	0,568	0,489	0,447	0,499
Миколаївська	0,327	0,349	0,786	0,448
Одеська	0,377	0,533	0,678	0,515
Полтавська	0,392	0,416	0,651	0,474
Рівненська	0,637	0,462	0,819	0,622
Сумська	0,282	0,273	0,766	0,389
Тернопільська	0,395	0,388	0,719	0,479
Харківська	0,388	0,288	0,528	0,389
Херсонська	0,378	0,409	0,830	0,504
Хмельницька	0,402	0,490	0,748	0,528
Черкаська	0,420	0,430	0,623	0,483
Чернівецька	0,553	0,456	0,675	0,554
Чернігівська	0,518	0,355	0,806	0,529
Середнє	0,356	0,493	0,469	0,435

*

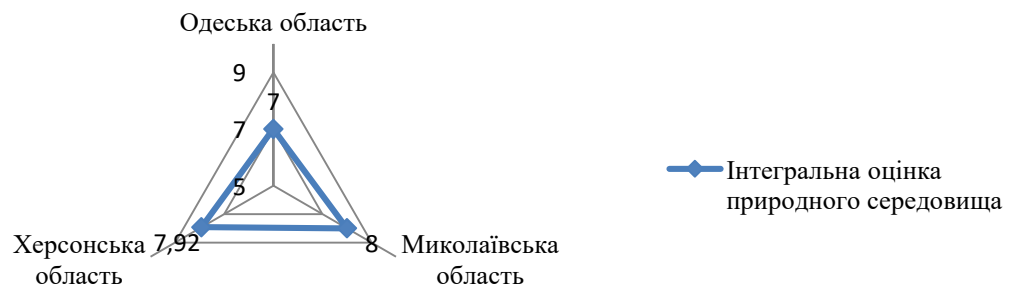

Рис. 1. Бальні показники сприятливості природних умов регіонального середовища життєдіяльності людини*
*(Розраховано автором)

Fig. 1. Ballroom indices of favorability of the natural conditions of the regional human environment

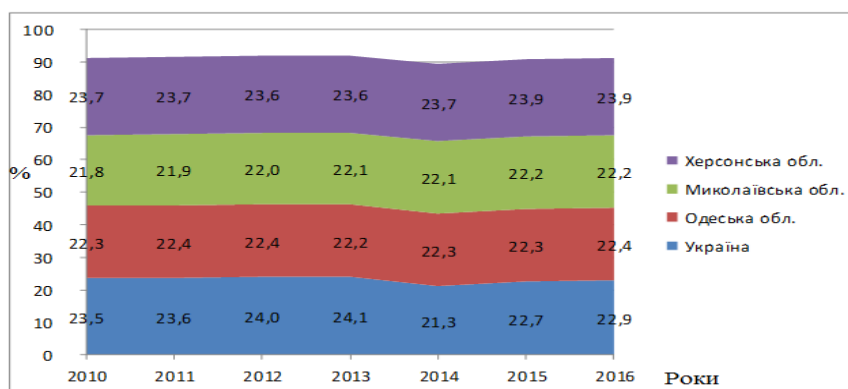

Рис. 2. Динаміка показників забезпеченості житлом, м² у розрахунку на душу населення*
*(Розраховано автором [6;7;8])

Fig. 2. Dynamics of indicators of housing, m² per capita

Таблиця 2. Показники доступності послуг для населення України та Причорноморського регіону, тис.грн.*
Table 2. Indicators of availability of services for the population of Ukraine and the black sea region, thousand UAH.

	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	1298,003	1265,12	642,45	577,79
2011	1528,81	1588,26	689,32	667,57
2012	1678,45	1593,10	771,86	696,09
2013	1777,58	1828,25	795,10	632,22
2014	1735,51	1937,68	846,80	715,13
2015	719,05	4537,79	2540,34	733,53
2016	809,63	1121,64	484,29	579,49
2016/2015	90,5	-3416,1	-2056,0	-154,03
%	12,5	-75,2	-80,9	-20,9
2016/2010	-488,3	-143,4	-158,1	1,6
%	-37,6	-11,3	-24,61	0,3

*(Розраховано автором [9; 10])

Таблиця 3. Динаміка доходів населення України та Причорноморського регіону, грн*
Table 3. Income dynamics of the population of Ukraine and the black sea region, UAH

	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	18485,6	16275,2	16993,4	14881,7
2011	21637,9	19135	20040,7	17654,3
2012	25206,4	22224,4	22878	19939,9
2013	26719,4	25571,8	23868,8	21724
2014	26782,1	24242	23458,5	20727,9
2015	31044,3	31542,6	28580	27066,9
2016	35610,1	37732	33186,6	31242,7
2016/2015	4565,8	6189,4	4606,6	4175,8
%	14,7	19,6	16,1	15,4
2016/2010	17124,5	21456,8	16193,2	16361,0
%	92,6	131,8	95,3	109,9

*(Розраховано автором [9;10])

Згідно з даними таблиці, валовий обсяг реалізації послуг зростав за період 2010-2013 як по Україні в цілому так і по областях Причорноморського регіону. Починаючи з 2014 року спостерігається тенденція щодо зниження даного індикатора. Найвідчутніше

скорочення характерне для Миколаївської (-80%) та Одеської (-75,2%) областей. На нашу думку, значне скорочення обсягів реалізації послуг пов'язано насамперед зі зростанням цін на послуги житлово-комунального господарства на фоні скорочення

реальних доходів громадян, що призвело до необхідності більшості домогосподарств відмовитися від тої частини послуг, на яких можна заощадити.

Не зважаючи на значне зростання номінальних доходів (таблиця 3), частка реальних доходів українців знижується за рахунок високих темпів інфляції. Зростає також рівень соціальної диференціації за доходами. Так, за останні три роки, частка осіб із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму зростає з 16,7% (у 2014р.) до 51,1% на кінець 2016 року. За даними державної служби статистики, основними джерелами доходів населення у 2016 році виступає заробітна плата (в середньому по регіону 45,7%), пенсії, стипендії, допомоги та субсидії (27%), грошова допомога від родичів, інших осіб (11,7%) та доходи від підприємницької діяльності й само зайнятості (11,6%). У динаміці зростає частка доходів від родичів та інших осіб (у середньому на 5,3% за аналізований період) і знижуються доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості (-3,6%). Така динаміка зумовлена насамперед зростанням трудової міграції за кордон та погіршенням стану підприємницького середовища.

Проведене дослідження засвідчує, що на сучасному етапі одним із найбільш важливих завдань соціальної політики України та її регіонів є забезпечення зростання реальних доходів усіх верств населення та створення умов формування середнього класу, що виступає головним джерелом інтелектуального та підприємницького потенціалу.

На наше переконання, продовольча безпека займає особливе місце в системі оцінки якості життя, оскільки наявність продовольства служить базовою умовою життєдіяльності людини, сприяє формуванню, збереженню та відтворенню демографічного потенціалу території. Доведено, що відставання фактичного споживання продуктів харчування від раціональної норми супроводжується зростанням рівня захворюваності населення.

Забезпечення продовольчої безпеки передбачає стабільне функціонування та розвиток агропромислового комплексу, функціонування ефективної інфраструктури й логістики споживчого ринку та відповідний рівень доходів, що здатний економічно забезпечити повноцінний доступ населення до якісних продуктів харчування у необхідній кількості.

Що стосується Причорноморського регіону, можна стверджувати що регіон є одним з основних у забезпеченні продовольчої безпеки України. «Вигідне географічне положення Причорномор'я, перетин державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну, ґрунтові і кліматичні особливості позитивно позначаються на розвитку сільського господарства. На цей економічний район припадає 15,0–20,0% валового збору зерна, 22,0–23,0% соняшнику, близько 25,0% овочів, що виробляються в цілому в Україні. І хоча у сільському господарстві Причорномор'я намітилася стійкість у нарощуванні обсягів виробництва аграрної продукції та її реалізації, рівень споживання основних видів продуктів харчування на душу населення залишається низьким і не відповідає науково-установленим нормам. Особливо в недостатніх обсягах споживається продукція тваринництва, овочі, фрукти, картопля і хліб» [11, с. 96].

Кінцевими індикаторами продовольчого забезпечення у регіоні є структура споживчого кошику, його відповідність санітарно встановленим нормам споживання у розрізі основних продуктів та добове споживання калорій, необхідних для повноцінного відновлення працездатності організму.

Динаміка енергетичної цінності середньодобового споживання продуктів харчування впродовж 2010-2016 років є стабільною і знаходиться в межах між мінімальним та раціональним значенням норм, встановлених міністерством охорони здоров'я України (рис. 3).

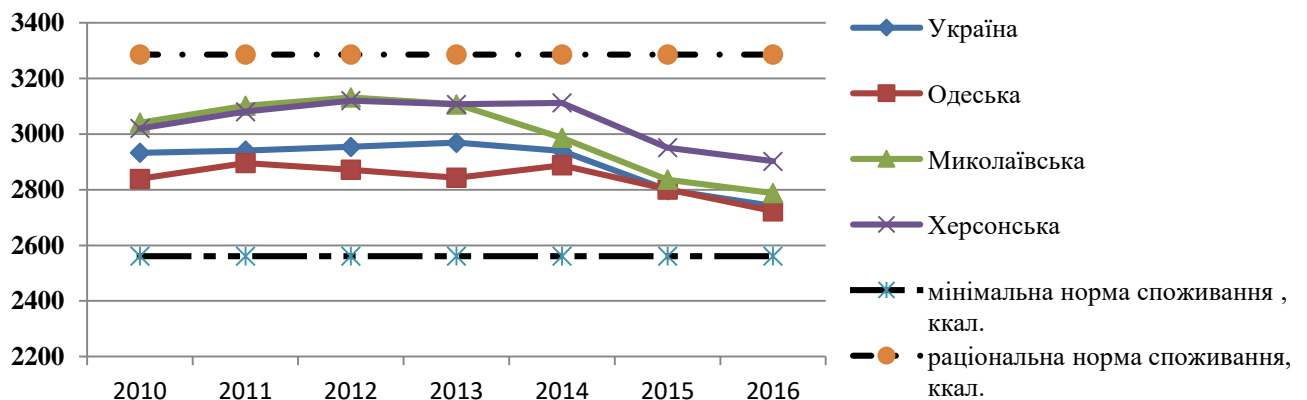

Рис. 3. Калорійність середньодобового раціону населення, ккал.*

*(Складено автором за допомогою [12])

Fig. 3. Calorie daily average diet, kcal

Таблиця 4. Нормовані показники якості життя населення у розрізі областей Причорноморського регіону, бали*

Table 4. Standardized quality of life of the population in regions of the black sea region, points.

Показники	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
1. Рівень забезпеченості житлом, м ² /особу.			
2014	9,4	9,3	10,0
2016	9,4	9,3	10,0
зміни позицій	0,0	0,0	0,0
2. Доступність послуг, тис. грн			
2014	10,0	4,4	3,7
2016	10,0	4,3	5,2
зміни позицій	0,0	-0,1	1,5
3. Рівень доходів населення, грн			
2014	9,1	8,8	7,7
2016	10,0	8,8	8,3
зміни позицій	0,9	0,0	0,5
4. Калорійність середньодобового раціону населення, ккал			
2014	9,3	9,6	10,0
2016	9,4	9,6	10,0
зміни позицій	0,1	0,0	0,0
5. Коефіцієнт криміногенної безпеки			
2014	10,0	8,3	7,8
2016	10,0	9,2	7,9
зміни позицій	0,0	0,9	0,1
Інтегральний показник			
2014	9,6	8,1	7,8
2016	9,8	8,2	8,3

*(Складено автором за допомогою [12])

За даними державної служби статистики, у структурі споживання населення регіону знижується частка м'ясної та рибної продукції (індекс споживання відносно норм у 2016 році коливається в межах 0,97 (Херсонська область) та 0,91 (Одеська область), нижчими від нормативних значень є також індекси споживання овочів (у середньому 0,96).

З метою подальшого використання отриманих даних для розроблення стратегічних альтернатив забезпечення сталого розвитку людського потенціалу у контексті трансформаційних змін соціально-економічної системи регіону, оцінка регіональних умов за кожною з наведених складових здійснювалася за методикою бенчмаркетингу. За результатами проведеної процедури нормування показників відносно еталонних значень, що характеризують стан окремих індикаторів гігієнічних чинників розвитку людського потенціалу у межах регіону та по Україні в цілому, отримано їх бальні значення, які зведено в таблиці 4.

Аналізуючи отримані бали, можна відмітити, що порівнюючи із середніми по Україні показниками, області Причорноморського регіону характеризуються відносно високими показниками рівня забезпеченості житлом (у середньому 9,5 балів по регіону), криміногенної безпеки (9 балів), норм

середньодобового споживання калорій (9,5) та відносно високим рівнем доходів населення (у середньому 8,5 балів). Суттєвими недоліками, що знижують загальний рівень життя населення регіону є низька доступність послуг, що спостерігається у Миколаївській (4,4 бали) та Херсонській областях. Протягом 2014-2016 років не відбулося суттєвих змін у рангах досліджуваних регіонів.

Важливим «гігієнічним» ідентифікатором, що впливає на розвиток людського потенціалу території є соціальна інфраструктура та ефективність її функціонування. Для оцінки соціальної інфраструктури регіону як елементу комплексного дослідження регіонального середовища розвитку людського потенціалу, автором запропоновано використовувати відносні індикатори забезпеченості населення об'єктами соціальної інфраструктури, що сприяють розвитку людського потенціалу та збереженню здоров'я і працездатності людини, а саме: індекси доступу до навчальних закладів II, III та IV рівнів акредитації, охоплення дітей дошкільними навчальними закладами та рівень доступу населення до медичних послуг.

Рівень доступу до закладів вищої та середньої спеціальної освіти оцінюється як відношення загальної кількості навчальних закладів відповідного рівня

акредитації до 100000 осіб населення регіону у віці 16-25 років. На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що найвищий рівень доступу у 2016 році (18 вищих навчальних закладів у розрахунку на 100 тис. осіб) характерний для Херсонської області. Загалом, для Причорноморського регіону показники рівня доступу до вищої освіти є порівняно вищими (у середньому 16 ВНЗ), ніж в середньому по Україні (14). За параметрами доступу до середньої спеціальної освіти спостерігається аналогічна ситуація. Можна констатувати, що інфраструктурне забезпечення соціального розвитку у регіоні знаходиться у порівняно задовільному стані. Головними проблемами залишаються якість освіти та відповідність освітніх програм потребам економіки та стратегії регіонального розвитку.

Суттєвий вплив на формування й відтворення людського потенціалу є доступ до медичних послуг та їх якість. У зв'язку з цим, оцінка доступу населення до медичних послуг виступає ваговою частиною комплексного дослідження регіонального середовища. Проведений аналіз стану здоров'я населення засвідчив, що наразі загострюються проблеми щодо підвищення захворюваності та смертності в Україні внаслідок неефективної соціальної політики щодо надання медичних послуг та профілактичних заходів.

За даними центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України [27] коефіцієнт дитячої смертності в державі наразі у 2,5 рази вищий, ніж у країнах ЄС, рівень передчасної смертності втричі перевищує аналогічні показники ЄС, рівень смертності від туберкульозу – у 20 разів. Особливо гостро дані проблеми постають у Причорноморському регіоні, де показники рівня

захворюваності населення за більшістю хвороб перевищують середньо українські. Основними причинами такого становища є низький рівень фізичного доступу до медичного обслуговування та його територіальні диспропорції в контексті сільських та міських поселень, не достатньо ефективна діагностика та лікування, низький рівень охоплення населення профілактичними заходами.

Оцінка доступу до медичного обслуговування традиційно здійснюється за показниками: охоплення населення лікарями усіх спеціальностей, середнім медичним персоналом та рівня забезпечення населення лікарняними ліжками.

Відповідно, узагальнений коефіцієнт доступу до медичного обслуговування розраховувався за формулою:

$$K_{д.м.п} = \left(\frac{O_l}{\chi_{нр}} \times 10000 \right) \times \left(\frac{O_m}{\chi_{нр}} \times 10000 \right) \times \left(\frac{Z_l}{\chi_{нр}} \times 10000 \right) \quad (1)$$

де, $K_{д.м.п.}$ – коефіцієнт доступності медичних послуг;
 $\chi_{нр}$ – загальна чисельність постійного населення регіону;

O_l – забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей (кількість лікарів усіх спеціальностей на 10000 населення);

O_m – забезпеченість населення середнім медичним персоналом (кількість чисельність середнього медичного персоналу на 10000 населення);

Z_l – забезпеченість лікарняними ліжками (у розрахунку на 10000 населення).

Показники окремих індикаторів коефіцієнту в динаміці наведено у таблиці 5.

Таблиця 5. Динаміка показників доступу населення до медичних послуг*

Table 5. The dynamics of the population's access to health services

Показники	Регіони	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Темпи приросту 2016/2011, %
Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей	Україна	49,3	47,9	48	43,5	43,7	44	-10,8
	Одеська обл.	48,8	47,5	47,7	47,4	47	47,3	-3,1
	Миколаївська обл.	36,4	34,3	34,7	34,7	34	34,2	-6,0
	Херсонська обл.	36,1	36	36,3	36,3	36,2	35,6	-1,4
Забезпеченість населення середнім медичним персоналом	Україна	101	97,2	97,4	88,6	87,3	86,5	-14,4
	Одеська обл.	92	88,2	87,8	87,7	84,7	84,6	-8,0
	Миколаївська обл.	84,8	80,1	80,1	80,1	79,2	77,6	-8,5
	Херсонська обл.	94,2	90,6	91	90,8	90,3	85,8	-8,9
Забезпеченість лікарняними ліжками	Україна	90,6	89,1	88	78,5	78,1	74,3	-18,0
	Одеська обл.	89,3	86,9	85,2	83,7	82,8	79,1	-11,4
	Миколаївська обл.	85,7	84,8	84,7	85,8	84,6	74,4	-13,2
	Херсонська обл.	101	99,2	93,5	93,2	91,2	76,6	-24,2

*(Розраховано автором за формулою 1 за даними [8; 13])

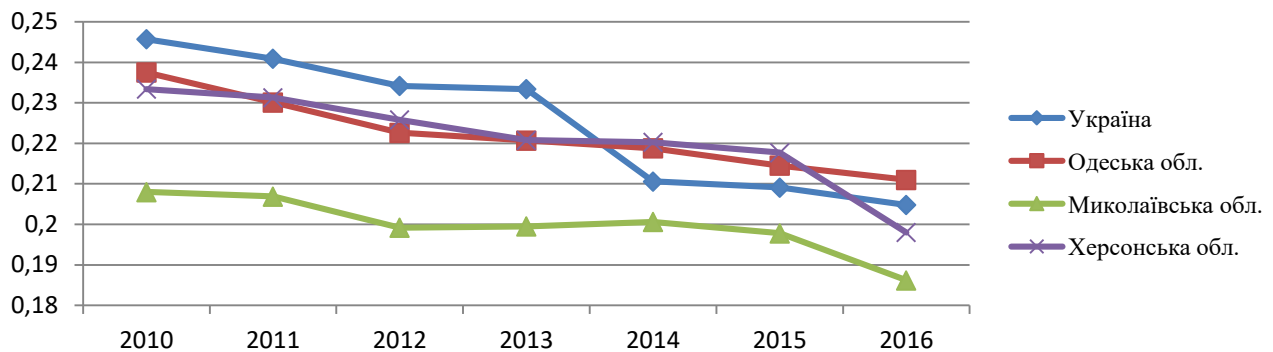

Рис. 4. Коефіцієнти доступності медичних послуг в Україні та областях причорноморського регіону*
*(Складено автором)

Fig. 4. The coefficients of availability of medical services in Ukraine and areas of the black sea region.

Таблиця 6. Нормовані показники соціальної інфраструктури у розрізі областей Причорноморського регіону, бали*

Table 6. Normalized indicators of the social infrastructure in regions of the black sea region, points

Показники	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
1.Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами, %			
2014	7,9	10,0	9,9
2016	7,1	8,7	10,0
зміни позицій	-0,8	-1,3	0,1
2. Індекс доступу до вищої освіти			
2014	9,7	8,1	10,0
2016	8,9	7,3	10,0
зміни позицій	-0,8	-0,8	0,0
3. Індекс доступу до середньо спеціальної освіти			
2014	6,1	10,0	8,9
2016	9,9	9,5	8,5
зміни позицій	3,8	-0,5	-0,4
4. Індекс доступу до медичного обслуговування			
2014	9,5	7,8	9,6
2016	8,8	6,7	7,1
зміни позицій	-0,7	-1,2	-2,5
Інтегральний показник			
2014	8,3	9,0	9,6
2016	8,7	8,1	8,9

*(Складено автором)

У динаміці спостерігається поступове зниження показників забезпеченості населення медичними послугами у всіх регіонах за рахунок скорочення та реструктуризації медичних закладів (зокрема у сільській місцевості), зменшення загальної чисельності медичного персоналу. Середні показники доступу до медичних послуг у Причорноморському регіоні є порівняно нижчими, ніж по Україні, що негативно впливає на санітарний стан та рівень здоров'я населення. Серед областей причорноморського регіону найвищі значення всіх досліджуваних параметрів (крім рівня забезпеченості лікарями) характерні для Херсонської області,

найнижчими є показники у Миколаївській області. Проте зважаючи на темпи скорочення індикаторів (-24%), у майбутньому показники Херсонської області досягнуть середньо регіональних значень. Динамічні параметри коефіцієнта доступності медичних послуг наведено на рис. 4.

Узагальнені оцінки порівняльних значень показників соціальної інфраструктури наведено у таблиці 6.

Спостерігається певна регіональна диференціація нормованих показників стану соціальної інфраструктури серед областей Причорноморського регіону. Так, за рівнем доступу до вищої освіти та

показником охоплення дітей дошкільними навчальними закладами лідирує Херсонська область (10 балів). Частково така ситуація пояснюється меншими темпами приросту населення у порівнянні з іншими регіонами. Лідером доступу до середньої спеціальної освіти та медичного обслуговування залишається Одеська область (відповідно 9,9 та 8,8 балів). Разом з цим, погіршення позицій за рівнем доступу до медичного обслуговування та індексом доступу до середньої спеціальної освіти спостерігається по регіону в цілому. Проведений аналіз показав, що у середньому стан соціальної інфраструктури у регіоні є нижчим ніж по Україні в цілому за переважною більшістю аналізованих індикаторів, що становить певні загрози щодо розвитку та відтворення людського потенціалу території.

Група факторів, що автором умовно названа «мотиваторами» здійснюють вплив безпосередньо на стадіях розвитку та реалізації людського потенціалу стимулюючи підвищення активності населення регіону в цих процесах, мобілізуючи додаткові зусилля, що вкладаються у власний розвиток та працю. Згідно авторської методики, до «мотиваторів» віднесено такі групи факторів, як: стан економіки регіону, інвестиційно-інноваційна активність підприємств та характеристики ринку праці.

Стан економіки вважаємо найбільш вагомим «мотиватором», що здійснює вирішальний вплив на всі сфери формування, розвитку і реалізації людського

потенціалу у регіоні та, водночас, характеризує ефективність регіонального менеджменту людських ресурсів.

Традиційно, основними показниками економічного стану регіону виступає валовий регіональний продукт (ВРП), валова додана вартість, частка промисловості у структурі ВРП та показники зовнішньоекономічної активності (експорт та імпорт). Перерахунок даних показників на душу населення дозволить здійснювати міжрегіональні порівняння щодо рівня розвитку економіки та її впливу на ефективність соціально-економічних процесів формування й реалізації людського потенціалу територій.

«Перевага ВРП полягає в тому, що за його допомогою можна не тільки оцінювати розвиток конкретної області, але й проводити об'єктивне порівняння ступеня розвитку різних регіонів країни. Основною його рисою є те, що він відображає в грошовому вираженні кінцеві результати діяльності підприємств і організацій, які поділяються за видами економічної діяльності, інституційними секторами економіки, та обмежує обчислення цих результатів певною територією» [14, с. 22].

Дослідження тенденційності кількісних і якісних характеристик валового регіонального продукту, які відбуваються в економіці Причорноморського регіону засвідчують, що протягом 2010 – 2016 рр. зростання валового регіонального продукту здійснюється швидшими темпами, ніж доданої вартості (таблиця 7).

Таблиця 7. Валовий регіональний показник та валова додана вартість в Україні та по областях причорноморського регіону у динаміці*

Table 7. Gross regional indicator gross value added in Ukraine and regions of the black sea region in the dynamics

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	Абсолютний приріст, тис. грн		Відносний приріст, %	
						2016/2015		2016/2010	
Валовий (внутрішній) регіональний продукт у розрахунку на одну особу, тис. грн									
Україна	23600	33473	36904	46413	58016,2	11603,3	34416,3	25,0	145,8
Одеська	22544	29118	31268	41682	56271	14588,7	33726,7	35,0	149,6
Миколаївська обл.	20276	27355	30357	41501	56441	14940,4	36165,4	36,0	178,4
Херсонська обл.	14346	19311	21725	30246	41739	11493,5	27393,5	38,0	190,9
Обсяг валової доданої вартості у розрахунку на 1 особу, тис. грн									
Україна	19951	25041	25014	36263	48734	12470,3	28782,2	34,4	144,3
Одеська обл.	19388	25041	24893	35013	46705	11691,8	27316,8	33,4	140,9
Миколаївська обл.	17437	23525	24286	34031	47975	13944,3	30537,8	41,0	175,1
Херсонська обл.	12338	16607	17815	22987	33809	10822,0	21471,4	47,1	174,0

*(Узагальнено автором за [15; 16])

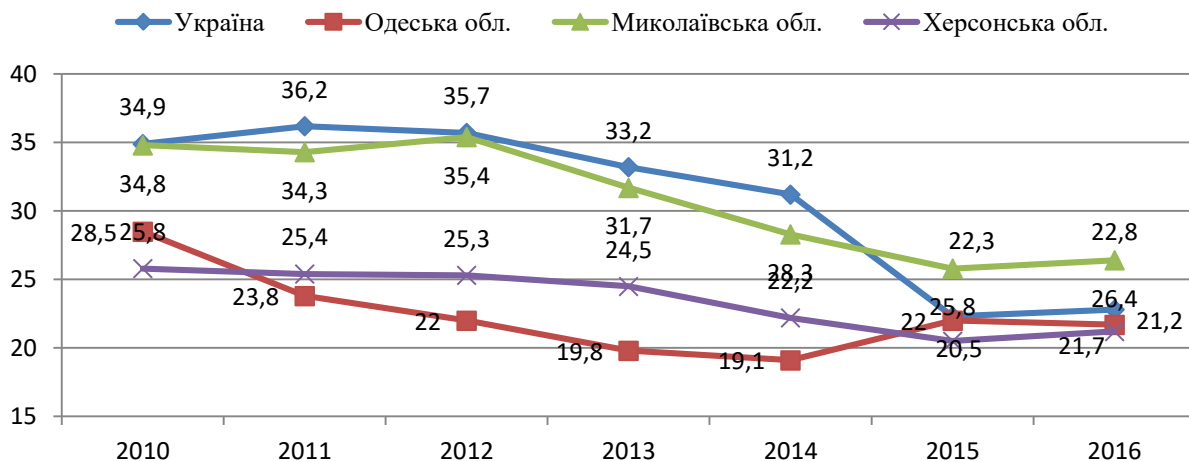

Рис. 5. Частка валового випуску добувної та обробної промисловості у структурі економіки, %
*(Розраховано автором за даними [16;17])

Fig. 5. The share of gross output of mining and manufacturing in the structure of economy, %

Вагомий вплив на реалізацію людського потенціалу в якості робочої сили та інноваційного капіталу здійснює рівень виробництва доданої вартості. Якщо валовий обсяг реалізації продукції у регіоні характеризує валовий позитивний грошовий потік, то його ефективність визначається величиною доданої вартості, яку він формує. Частка доданої вартості у структурі валового регіонального продукту характеризує ступінь технологічності переробки сировини та рівень ефективності виробничої діяльності у регіоні загалом. Обсяг валової доданої вартості у більшості випадків корелює із часткою промисловості у структурі господарства регіону. Доведено, що порівняно вищий рівень людського потенціалу спостерігається в індустріально розвинених регіонах за рахунок розвинутого ринку праці, доступу до технологій та необхідності постійно підвищувати професійні навички.

Це зумовлено насамперед збільшенням обсягів проміжного споживання, та скороченням частки переробної промисловості в економіці (рис. 5). Позитивним є зростання валової доданої вартості у структурі валового регіонального продукту у 2016 році порівняно з попереднім періодом по Україні в цілому (з 78 до 84%) та по Причорноморському регіоні зокрема: від 5% у Херсонській області до 3% в Миколаївській. В Одеській області спостерігається несуттєве зниження даного показника.

Протягом 2010-2016 років обсяг ВРП по Причорноморському регіону зріс на 97286 тис.грн. (170%), ВВП України за той-же період на 34416,3 тис. грн.(145%). Можемо констатувати, що економіка регіону зростає швидшими темпами, ніж економіка України в цілому. Нажаль, таке зростання пов'язано насамперед з девальвацією національної валюти, що за досліджуваний проміжок часу втратила свою вартість по відношенню до долара США у середньому на 260%.

На фоні поступового зниження частки переробної та добувної промисловості у структурі економіки протягом 2010-2015 років, в 2016 році спостерігається незначне зростання, що є позитивним сигналом з позиції впливу на розвиток трудової складової людського потенціалу.

Для ефективного розвитку економіки регіонів вагомим домінантою є зовнішньоекономічна діяльність, яка базується на використанні потенціалу регіональної господарської системи. При цьому провідну роль відіграє саме експорт, адже він є головним джерелом надходження валютних коштів, мотивації праці персоналу, забезпечення фінансової стабілізації регіональної економіки та її інвестиційної привабливості [18, с. 111]. Цілком погоджуючись з думкою автора, хочемо зазначити, що зовнішньоекономічна активність регіону справляє активізуючий вплив в тому числі і на розвиток людського потенціалу. Зовнішньоекономічна діяльність супроводжується дифузійною нових знань, технологій, інформації та продуктів. Вихід підприємств на зовнішні ринки, у свою чергу, стимулює їх до інвестування у розвиток трудових ресурсів, що виступає одним з найбільш вагомим джерел розвитку людського потенціалу, особливо його інноваційної складової. Зростання конкуренції на зовнішньому і внутрішньому ринках змушують підприємців впроваджувати нові технології та, відповідно, стимулювати підвищення професійних вмій і навичок персоналу, встановлювати більш жорсткі критерії відбору персоналу.

Узагальнюючими показниками зовнішньоекономічної активності регіону є обсяг і структура експорту й імпорту товарів і послуг. У таблиці 8 наведено показники зовнішньоекономічної діяльності у перерахунку на душу населення.

Як бачимо з табл. 8, в цілому спостерігається поступове зниження обсягів експорту та імпорту

продукції. У середньому по Україні таке скорочення у 2016 році порівняно з попереднім періодом та становило 40 дол. США (-4,3%) на одну особу 270 дол. США (-24%) у порівнянні з 2010.

Таблиця 8. Динаміка обсягів експорту та імпорту на душу населення*
Table 8. Dynamics of exports and imports per capita

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	Абсолютний приріст, тис. грн		Відносний приріст, %	
						2016/ 2015	2016/ 2010	2016/ 2015	2016/ 2010
Експорт на душу населення, тис. дол США									
Україна	1,12	1,39	1,19	0,89	0,85	-0,04	-0,27	-4,3	-24,0
Одеська обл.	0,70	0,68	0,74	0,72	0,64	-0,08	-0,07	-11,8	-9,7
Миколаївська обл.	1,34	1,85	1,57	1,38	1,44	0,06	0,10	4,5	7,2
Херсонська обл.	0,32	0,34	0,34	0,22	0,23	0,01	-0,09	4,0	-27,1
Імпорт на душу населення, тис. дол. США									
Україна	1,32	1,69	1,20	0,87	0,92	0,04	-0,40	5,0	-30,5
Одеська обл.	1,47	1,44	0,87	0,40	0,515	0,11	-0,96	27,6	-65,0
Миколаївська обл.	0,73	0,79	0,54	0,49	0,592	0,10	-0,14	20,0	-18,7
Херсонська обл.	0,15	0,25	0,17	0,13	0,157	0,02	0,01	18,6	6,2

*(сформовано автором за даними [6])

Таблиця 9. Нормовані показники економічного середовища у розрізі областей Причорноморського регіону, бали*

Table 9. Normalized indicators of the economic environment in the regions of the black sea region, points

Показники	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, тис. грн			
2014	8,5	8,2	5,9
2016	9,7	9,7	7,2
зміни позицій	1,2	1,5	1,3
2. Обсяг валової доданої вартості у розрахунку на 1 особу, тис грн			
2014	10,0	9,7	7,1
2016	9,6	9,8	6,9
зміни позицій	-0,4	0,1	-0,2
3. Частка валового випуску промисловості у структурі економіки			
2014	6,1	10,0	8,9
2016	9,9	9,5	8,5
зміни позицій	3,8	-0,5	-0,4
4. Експорт на душу населення, тис. дол США			
2014	4,7	10,0	2,1
2016	4,4	10,0	1,6
зміни позицій	-0,3	0,0	-0,5
5. Імпорт на душу населення, тис. дол. США			
2014	7,2	4,5	1,4
2016	5,6	6,5	1,7
зміни позицій	-1,6	1,9	0,3
Інтегральний показник			
2014	7,3	8,5	5,1
2016	7,8	9,1	5,2

*(Розраховано автором)

Найбільш суттєве зниження експорту зафіксовано в Одеській області - відповідно (-80 дол. США у порівнянні з 2015 р.) та -70 дол. США у порівнянні з 2010 р. Херсонська область втратила у середньому 90 дол. США у порівнянні з 2010 роком, проте підвищила обсяги експорту в 2016 на 10 дол. На цьому фоні, Миколаївська область покращила свої позиції у 2016 році на 4,5% (від рівня 2015 року) та на 7,2% (у порівнянні з 2010 роком).

Зниження обсягів імпорту товарів і послуг у 2016 році по відношенню до попереднього періоду характерне для всіх порівнюваних об'єктів. Порівняно з 2010 роком обсяги імпорту у розрахунку на одну особу скоротилися по Україні на 400 дол. США, по Одеській області на 960 дол. США та по Миколаївській на 140 дол. США. Не значне зростання демонструє Херсонська область, де обсяги імпорту в доларовому еквіваленті зросли на 10 грошових одиниць. Основними причинами падіння експорту є насамперед втрата окремих ринків, зокрема російського та загальний спад промислової діяльності, а імпорту – зниження купівельної спроможності населення внаслідок девальвації національної валюти.

Узагальненими показниками, що дозволять провести порівняльний аналіз стану та розвитку мотиваторів є їх нормування відносно кращих показників, що досягнуто у межах сукупності з переведенням у бали. Розраховані бальні оцінки стану економічного розвитку людського потенціалу у розрізі областей Причорноморського регіону наведено у таблиці 9.

Проведені розрахунки свідчать, що лідером серед областей Причорноморського регіону за складовою економічного середовища є Миколаївська область. В цілому по регіону спостерігається зростання показників стану економіки у бальному вираженні, що можна розглядати як можливості в контексті

мотиваційного забезпечення розвитку людського потенціалу.

Не менш важливою складовою мотиваційного механізму регіонального середовища є активізація інвестиційно-інноваційних процесів. Складовою частиною політики інвестиційної діяльності є прискорення темпів створення нових робочих місць, підвищення рівня оплати праці, зокрема у промисловості та сільському господарстві, підвищення загального рівня ділової активності у регіоні.

У більшості випадків, активна інвестиційна діяльність сприяє розвитку нових технологій та створює підвищений попит на наукові розробки в економіці, що виступає рушійною силою розвитку насамперед інтелектуальної складової людського потенціалу. З іншого боку, одним з основних мотивуючих для інвесторів факторів на Україні на сьогодні є наявність відносно кваліфікованої і в той-же час дешевої робочої сили. Тож, поміж інших факторів, існує тісна залежність між інвестиційною й інноваційною діяльністю та рівнем людського потенціалу. Зважаючи на це, вважаємо, що рівень інвестиційно-інноваційної активності підприємств у регіоні виступає базовим мотиватором формування і розвитку людського капіталу.

Кінцевими статистичними вимірниками інвестиційно-інноваційної активності регіону є показники обсягів капітальних та іноземних інвестицій, виробництва інноваційної продукції, що є новою для ринку та обсягів інноваційних витрат.

Аналізуючи обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку областей Причорноморського регіону, слід відзначити їх поступове зростання у порівнянні з 2010 роком (у середньому на 24,2 % по регіону) на фоні зниження по країні в цілому на 12,9% (табл. 10).

Таблиця 10. Динаміка показників інвестиційної діяльності у розрахунку на одну особу по Україні та областях Причорноморського регіону*

Table 10. Dynamics of indices of investment per person in Ukraine and areas of the black sea region

Період	Обсяг іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол.				Обсяг капітальних інвестицій на 1 особу, тис. грн.			
	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	1,011	0,464	0,140	0,170	5,678	3,913	3,632	2,470
2013	1,167	0,680	0,209	0,233	5,877	4,957	4,268	1,971
2014	1,182	0,698	0,242	0,257	4,830	3,906	3,228	2,059
2015	0,949	0,597	0,197	0,195	6,362	4,166	5,145	2,910
2016	0,881	0,557	0,197	0,191	8,401	6,999	8,401	4,322
приріст, 2016/2010 %	-12,9	20,1	40,7	11,9	47,9	78,9	131,3	75,0
приріст 2016/2015, %	-7,2	-6,7	0,0	-2,2	32,0	68,0	63,3	48,5

(сформовано автором за даними [6; 19])

Таблиця 11. Динаміка середньої заробітної плати, грн.***Table 11.** Dynamics of the average wage, UAH

Регіони	2010	2013	2014	2015	2016	Приріст 2016/2010,%	Приріст 2016/2015,%
Україна	2239	3265	3480	4195	5183	131,5	23,6
Одеська обл.	2046	2947	3129	3897	4809	135,0	23,4
у порівнянні з середнім рівнем по Україні,%	-8,6	-9,7	-10,1	-7,1	-7,2	-	-
Миколаївська обл.	2122	3094	3344	3984	4887	130,3	22,7
у порівнянні з середнім рівнем по Україні,%	-5,2	-5,2	-3,9	-5,0	-5,7	-	-
Херсонська обл.	1733	2464	2617	3123	4046	133,5	29,6
у порівнянні з середнім рівнем по Україні,%	-22,6	-24,5	-24,8	-25,6	-21,9	-	-

*(складено автором за допомогою [20])

Таблиця 12. Нормовані показники ринку праці у розрізі областей Причорноморського регіону, бали***Table 12.** Normalized indicators of the labour market in the regions of the black sea region, points

Показники	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
1. Середній рівень заробітної плати у регіоні, грн			
2014	9,0	9,6	7,5
2016	9,3	9,4	7,8
зміни позицій	0,3	-0,2	0,3
2. Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб.			
2014	10	3,5	2,6
2016	10	4,2	1,8
зміни позицій	0	0,7	-0,8
Інтегральний показник			
2014	9,5	6,6	5,1
2016	9,6	6,8	4,8

(розраховано автором)

При цьому, загальна сума прямих іноземних інвестицій у перерахунку на одну особу залишається порівняно нижчою, ніж середній показник по Україні. Лідруючі позиції за обсягом інвестицій утримує Одеська область, де валові інвестиції на душу населення майже у 5 разів є вищими за аналогічні показники Миколаївської та Херсонської областей. У динаміці, найвищі обсяги іноземних інвестицій в економіку спостерігалися у 2013-2014 роках. Починаючи з 2015 спостерігається поступове скорочення, що пов'язано з погіршенням інвестиційного клімату в державі у зв'язку з військовими загрозами та відсутністю реформ.

Позитивним сигналом для економіки є зростання валових капітальних інвестицій. Лідерство за обсягами та темпами приросту капітальних інвестицій у 2015-2016 роках утримує Миколаївська область.

Останньою, проте не менш вагомою групою «мотиваторів», що зумовлюють механічний рух робочої сили та впливають на її розвиток є стан та тенденції ринку праці у регіоні.

Основними стимулами до підвищення продуктивності, міри задоволеності та якості праці є її гідна оплата. Молодь в таких умовах особливо швидко реагує на недоліки стимулювання праці та соціального

забезпечення, надаючи перевагу іншим видам діяльності, далеким від промисловості. Як результат, питома вага молоді від 15 до 34 років серед найманих працівників промисловості становить сьогодні лише 32,2%, що ледь вище, ніж в середньому по країні (31,7%), але менше, ніж в державному управлінні (35,5%), готелях та ресторанах (41,9%), у торгівлі (50,4%), фінансовій діяльності (56,4%)».

У свою чергу, робочим місцям в торгівлі, ресторанному господарстві притаманна низька інноваційна наповненість та продуктивність, вони поглинають вивільнювану низько - та некваліфіковану робочу силу. Зазначені зміни в структурі зайнятості, окреслені недоліки і деформації в оплаті праці, соціальному забезпеченні найманих працівників промисловості не сприяють підвищенню конкурентоспроможності робочої сили, гальмують інноваційні зміни в економіці України [35].

Середній рівень оплати праці у Причорноморському регіоні є нижчим, ніж у цілому по Україні (табл.11), що негативно впливає на соціально-економічний стан та розвиток людських ресурсів. Найменший розрив (7,2%) характерний для Одеської області, а найбільший (21,9%) спостерігається в Херсонській області. Така

диференціація зумовлена насамперед високою часткою осіб, зайнятих у сільському господарстві де рівень оплати нижчий, ніж у промисловості.

У динаміці спостерігається поступове підвищення номінальної заробітної плати приблизно однаковими темпами як по Україні в цілому так і за регіонами, що є наперед наслідком підвищення мінімальної заробітної плати. Очевидно, що одним з найважливіших завдань управління на всіх рівнях є підвищення реальної заробітної плати, що матиме позитивний мультиплікаційний вплив на підвищення ділової активності в усіх сферах економіки та розвитку людського потенціалу регіонів у всіх його проявах.

Зведені бальні оцінки стану ринку праці та її оплати по областях Причорноморського регіону наведено у таблиці 12.

Таким чином, найкращі позиції за станом ринку праці займає Одеська область, де зважена інтегральна оцінка становить 9,6 балів у 2016 році. Найсуттєвіші загрози характерні для Херсонської області, де спостерігається одночасно найбільший рівень навантаження на одне робоче місце та найнижчий рівень оплати праці.

Отримані у результаті проведеного аналізу оцінки факторних груп регіонального середовища, дозволили визначити основні можливості та загрози розвитку людського потенціалу Причорноморського регіону та розрахувати узагальнені регіональні індекси за категоріями гігієнічних чинників та мотиваторів. За результатами проведених розрахунків побудовано матрицю мотиваційних детермінант середовища розвитку людського потенціалу у регіоні (рис. 6).

Рис. 6. Мотиваційна матриця регіонального середовища розвитку людського потенціалу*

*(власна розробка автора)

Fig. 6. Motivational matrix of the regional environment of human development

Позиції областей на матриці характеризують рівень сприятливості та збалансованості факторів, що з одного боку характеризують загальні умови для формування, розвитку і відтворення людського потенціалу, а з іншого – стимулюють до досягнення високих результатів щодо розкриття потенційних здібностей та їх гідної реалізації.

Використання запропонованої матриці дозволило визначити регіональні резерви людського потенціалу та удосконалити окремі аспекти регіональної політики. Як бачимо, Одеська і Миколаївська область потрапили у сектор, що характеризується відносно високим досягнутим рівнем мотиваційних та гігієнічних чинників, що свідчить про відносну збалансованість мотивуючих механізмів.

Регіональна політика означених областей повинна спрямовуватися у першу чергу на підтримку

досягнутого рівня та розвитку факторів регіонального середовища, що виявилися слабкими сторонами.

Стратегічними завданнями регіональних органів влади у Херсонській області, згідно положення на матриці, є формування заходів, спрямованих на посилення економічної, інвестиційно-інноваційної сфери регіонального розвитку, що здійснюватимуть стимулюючий вплив на розвиток людського потенціалу та збалансування місцевого ринку праці.

Висновки

1. Здійснено порівняльний аналіз регіональних чинників розвитку людського потенціалу у розрізі основних факторних груп, які у контексті мотиваційної теорії, умовно поділено на «гігієнічні чинники» та «мотиватори», що дозволило визначити їх

співвідношення, окреслити регіональні можливості та перешкоди розвитку людського потенціалу у окремих областях, обґрунтувати відповідні стратегічні завдання.

2. Проаналізовано стан та тенденції розвитку «гігієнічного середовища» Причорноморського регіону у за такими компонентами: природні умови, якість життя та соціальна інфраструктура. Отримані результати засвідчили, що у середньому стан соціальної інфраструктури у регіоні є нижчим ніж по Україні в цілому за переважною більшістю аналізованих індикаторів. У свою чергу, порівняльний аналіз природного середовища та якості життя показав вищі за середні по Україні результати за такими чинниками: природні умови (у середньому 8 балів), рівень забезпеченості житлом (9,5 балів по регіону), рівень криміногенної безпеки (9 балів), фактичне середньодобове споживання калорій відповідно встановлених норм (9,5 балів), відносно високий рівень доходів населення (у середньому 8,5 балів). Суттєвими недоліками, що знижують загальний рівень життя населення є низька доступність послуг, що спостерігається у Миколаївській (4,4 бали) та Херсонській (5,2 бали) областях.

3. Відзначено, що група факторів, умовно названа «мотиваторами», здійснює вплив безпосередньо на стадіях розвитку та реалізації людського потенціалу, стимулюючи підвищення активності населення регіону в цих процесах і мобілізуючи додаткові зусилля, що вкладаються у власний розвиток та працю. Згідно авторської методики, до «мотиваторів» віднесено такі групи факторів: стан економіки регіону, інвестиційно-інноваційна активність підприємств та характеристики ринку праці.

4. Проаналізовано економічні фактори регіонального середовища Причорноморського регіону та їх вплив на розвиток і реалізацію людського потенціалу. На підставі проведеного аналізу встановлено, що в цілому економіка регіону останніми роками розвивається порівняно швидшими темпами, ніж економіка України в цілому: протягом 2010-2016 років обсяг ВРП по Причорноморському регіону зріс на 97286 тис. грн. (170%), ВВП України за той-же період на 34416,3 тис. грн. (145%). Лідером за рівнем економічного потенціалу виступає Миколаївська область.

Список літератури

1. *Никифоренко В. Г.* Системне прогнозування динаміки людських ресурсів регіону. Topical questions of contemporary science: collection of scientific articles. Taunton, MA, United States of America: Aspekt Publishing, 2017. С. 199-203.

2. *Фаріон І. Д.* Стратегічний аналіз: Навчальний посібник для студентів і аспірантів. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 635 с.

3. *Решетило В. П., Міщенко Н. С., Шубна О. В.* Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання: монографія. Харків: ХНУМГ, 2014. 157 с.

4. Регіональний людський розвиток: статистичний бюллетень. Державна служба статистики України. Київ. 2017. 321 с.

5. *Мокрецов С. Є.* Оцінка якості життя населення як інтегральний показник для коригування державної політики охорони репродуктивного здоров'я. Економіка та держава. 2012. № 6. С. 102-105.

6. Регіони України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Ч. 1. Київ. 2016. 686 с.

7. Регіони України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Ч. 2. Київ. 2013. 655 с.

8. Україна у цифрах: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ. 2017. 242 с.

9. Діяльність підприємств сфери послуг: статистичний бюлетень. Державна служба статистики України, Київ. 2016. 58 с.

10. Діяльність підприємств сфери послуг: статистичний бюлетень. Державна служба статистики України, Київ. 2013. 60 с.

11. *Боровік Л. В.* Стан економічного розвитку сільського господарства регіонів Причорномор'я та шляхи його покращення. International scientific journal. 2016. № 2. С. 94-97.

12. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ. 2017. 56 с.

13. Україна у цифрах: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ. 2012. 240 с.

14. *Полянська А.* Тенденції економічного розвитку територій України. СХІД. 2017. № 2 (148). С. 22-26.

15. Валовий регіональний продукт у 2015 році: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ. 2017. 48 с.

16. Валовий регіональний продукт у 2013 році: статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ. 2012. 48 с.

17. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

18. *Козік М. О.* Вплив експортного потенціалу на розвиток господарського комплексу регіонів в умовах активізації Євроінтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 20. С. 111-114.

19. Регіони України. Державна служба статистики, Київ. 2012. 254 с.

20. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Державна служба статистики України, Київ. 2017. 240 с.

References

1. *Nikiforenko V. G.* (2017). System dynamics forecasting human resources in the region. Topical questions of contemporary science: collection of scientific articles. Taunton, MA, United States of America: Aspekt Publishing, 199-203.
2. *Farion I. D.* (2009). Strategic analysis: a textbook for undergraduate and graduate students. Ternopil: TSTU, 635.
3. *Reshetilo V. P., Mishchenko N. S., Fur E. V.* (2014). Labour resources of regions: the spatial distribution and efficiency of use: monograph. Harkiv: UNIVERSITY 157.
4. Regional human development: statistical Bulletin. The state statistics service of Ukraine. Kiev. (2017). 321.
5. Biting Midges With. Assessment of the quality of life of the population as an integral indicator to adjust the state policy of reproductive health. The economy and the state. (2012). No. 6. 102-105.
6. Regions of Ukraine: statistical collection. The state statistics service of Ukraine, Part 1. Kyiv. (2016). 686.
7. Regions of Ukraine: statistical collection. The state statistics service of Ukraine, Part 2. Kyiv. (2013). 655.
8. Ukraine in figures: statistical digest. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2017). 242.
9. The activity of the enterprises of sphere of services: statistical Bulletin. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2016). 58.
10. The activity of the enterprises of sphere of services: statistical Bulletin. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2013). 60.
11. *Borovik L. V.* (2016). State of economic development of agriculture regions of the black sea region and the ways of its improvement. International scientific journal. No. 2. 94-97.
12. Balances and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine: statistical collection. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2017). 56.
13. Ukraine in figures: statistical digest. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2012). 240.
14. *Polyanskaya A.* Trends of economic development of Ukraine. EAST. (2017). No. 2 (148). 22-26.
15. Gross regional product in 2015: a statistical compendium. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2017). 48.
16. Gross regional product in 2013: statistical collection. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2012). 48.
17. The state statistics service. URL: <http://www.ukrstat.gov.UA>.
18. *Kozik N. A.* (2015). Impact of export potential on the development of the economic complex of regions in the conditions of active integration processes. Investment: practice and experience. No. 20. 111-114.
19. The Regions Of Ukraine. The state statistics service, Kyiv. (2012). 254.
20. Statistical Yearbook of Ukraine for 2016. The state statistics service of Ukraine, Kyiv. (2017). 240.

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СРЕДЫ РАЗВИТИЯ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
ПРИЧЕРНОМОРСКОГО РЕГИОНА

Н. Н. Огиенко, А. В. Огиенко, Л. В. Назарова

Аннотация. В работе освещены широкий круг факторов влияния на развитие человеческого потенциала Причерноморского региона Украины. Исследованы интегральные показатели влияния природных условий регионального среды жизнедеятельности человека, обеспеченность жильем, состояние медицинского обеспечения и другие гигиенические факторы и мотиваторы. Особое внимание уделено экономическому развитию регионов, ВВП и их инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: человеческий потенциал, Причерноморский регион, мотиваторы, гигиенические факторы, стратегический анализ.

STRATEGIC ANALYSIS OF ENVIRONMENT
FOR DEVELOPMENT OF HUMAN CAPACITY
OF PRINCIPAL MORES REGION

M. M. Ohienko, A. V. Ohienko, L. V. Nazarova

Abstract. The paper covers a wide range of factors influencing the development of human potential in the Black Sea region of Ukraine. The integral indices of the influence of natural conditions of the regional environment of human life, housing, state of health care and other hygienic factors and motivators are investigated. Particular attention is paid to the economic development of regions, GDP and their investment attractiveness.

Key words: human potential, Black Sea region, motivators, hygiene factors, strategic analysis.

М. М. Огієнко ORCID 0000-0002-7900-2986.

А. В. Огієнко ORCID 0000-0001-5427-7978.

Л. В. Назарова ORCID 0000-0002-6929-7661.